

Котляревська Г. М.,
доцент кафедри теорії держави і права та конституційного права
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗВЕРНЕННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕМЕНТІВ СУТІСНО-ПРОЦЕДУРНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

ANTI-CORRUPTION APPEALS: FEATURES OF THE ELEMENTS OF ESSENTIAL AND PROCEDURAL CHARACTERISTICS

Статтю присвячено вивченню особливостей елементів сутісно-процедурної характеристики звернень, предметом яких є суспільні відносини у сфері протидії корупції. Встановлено, що антикорупційні звернення можна віднести до заходів, яких спрямовано на запобігання корупції, що є наслідком діяльності щодо спостереження та перевірки за діяльністю суб'єктів, на яких поширюється антикорупційне законодавство, з метою забезпечення недопущення, відвернення та сприяння виявленню ознак корупції та порушень антикорупційних вимог, заборон, обмежень.

Виокремлено специфічні характеристики, яких притаманно антикорупційним зверненням: метою подання антикорупційного звернення є недопущення, відвернення та сприяння виявленню ознак корупції та порушень антикорупційних вимог, заборон, обмежень; суб'єктом подання антикорупційного звернення є як громадянин України (або особи, які не є громадянами України, однак законно знаходяться на її території, якщо інше не передбачено міжнародними договорами), так і юридичні особи, громадські об'єднання та їх члени; суб'єктом, з діяльністю якого пов'язано подання антикорупційного звернення, є суб'єкти, на яких поширюється дія антикорупційного законодавства; суб'єктом, до якого подано антикорупційне звернення, може бути Національне агентство з питань запобігання корупції, керівництво чи інший представник органу, підприємства, установи чи організації, в яких було вчинено корупційне правопорушення та правопорушення, яких пов'язано з корупцією, уповноважені суб'єкти в сфері запобігання корупції; нормативно-правовою основою подання антикорупційних звернень є законодавство у сфері запобігання корупції тощо.

Досліджено склад учасників суспільних відносин, яких пов'язано з розглядом антикорупційних звернень. Акцентовано увагу на тому, що якісною ознакою набуття спеціального статусу викривача є причинно-наслідковий зв'язок між наявною у нього інформацією про порушення антикорупційного законодавства та умовами її отримання.

Ключові слова: антикорупційне звернення, запобігання корупції, звернення громадян, викривач, Національне агентство з питань запобігання корупції, попередня перевірка.

The article deals with the study of the features of the elements of essential and procedural characteristics of appeals the subject-matter of which is social relations in the area of corruption prevention. It is established that anti-corruption appeals can be attributed to measures which are aimed at preventing corruption that is a consequence of activities on the supervision and audit of activities of entities, which are subject to the anti-corruption law, in order to ensure the prevention, admonishment and assistance in identifying the elements of corruption and violations of anti-corruption requirements, prohibitions, restrictions.

The author marks the specific characteristics which are inherent to anti-corruption requests: the purpose of submitting an anti-corruption appeal is prevention, obviation and contribution to the detection of elements of corruption and violations of anti-corruption requirements, prohibitions, restrictions; a subject submitting an anti-corruption appeal is both a citizen of Ukraine (or persons who are not residents of Ukraine but legally stay on its territory, unless otherwise provided by law) and legal persons, non-governmental associations and their members; an entity whose activity is associated with the submission of an anti-corruption appeal is entities who fall under the effect of the anti-corruption law; an addressee of an anti-corruption appeal may be the National Agency on Corruption Prevention, senior executives or other representative of the body, enterprise, establishment or organization where a corruption offence or corruption-related offence took place, authorized entities in the area of corruption prevention; a statutory basis for the submission of anti-corruption appeals is the legislation on corruption-prevention etc.

The research studies the parties of the social relations which are connected with the examination of anti-corruption appeals. The focus is on the fact that a qualitative feature of gaining the special status of a whistle-blower is cause and effect relations between his information on the violation of the anti-corruption law and conditions of its acquisition.

Key words: anti-corruption appeal, corruption prevention, citizens' appeals, whistle-blower, National Agency on Corruption Prevention, preliminary check.

Актуальність теми дослідження. Суттєвим показником суспільного та економічного розвитку України є прогресивні перетворення, яких спрямовано на формування здорового, еволюційного та сумлінно-відповідального покоління. Однак на становлення нової генерації впливає безліч чинників як позитивного, так і негативного характеру.

В українському контексті серед найгостріших проблем якості публічного адміністрування, що є вагомим перешкодою на шляху втілення парадигми всебічного суспільного розвитку та формування громадянського суспільства, – корупція, яка стала сис-

темним негативним явищем, набувши нових якостей у сучасному суспільстві. Разом із тим, сформований на теперішній час Україною курс на подолання корупції передбачає, що діяльність щодо протидії корупції в Україні здійснюється одночасно за допомогою запобігання корупційним діям та виявлення корупційних ризиків шляхом застосування різних за змістом способів. Одним із таких способів є залучення громадськості до виявлення можливих фактів корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, які, крім іншого, мають право подавати звернення про порушення антикорупційного законо-

давства до уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Більше того, тенденції впровадження електронного урядування торкнулись інституту розгляду звернень громадян в частині запровадження спеціальної форми для подання антикорупційного звернення. Разом із тим, збільшення питомої ваги поданих звернень громадян, що стосуються порушень антикорупційного законодавства та якісне їх опрацювання є показником покращення ефективності взаємодії між суб'єктом публічного адміністрування та громадянином.

Як уявляється, механізм розгляду звернень, змістом яких є виявлення та присікання порушень антикорупційного законодавства, характеризується сукупністю специфічних ознак, що впливає на переоцінку основоположних засад інституту звернень громадян. У зв'язку з чим наукова та практична цінність та актуальність проведеного дослідження не викликає сумнівів.

Стан наукового дослідження питання. Не дивлячись на достатньо широкий масив наукових розробок щодо загальних засад розгляду звернень громадян, серед яких праці: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурки, М.Н. Берідзе, Ю.П. Битяка, І.В. Бойка, О.В. Закаленко, С.В. Ківалова, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.В. Кузьменка, І.Б. Коліушка, В.Г. Перепелюка, В.А. Соболя, С.Г. Стеценка, В.М. Цимбалюка та інших, на теперішній час питання, пов'язані з поданням звернень громадян про порушення антикорупційного законодавства є надзвичайно своєчасними та актуальними. Адже внаслідок новизни практики подання звернень громадян про порушення антикорупційного законодавства та наявної специфіки правових наслідків від її втілення, вказана проблематика супроводжується значною кількістю теоретично неопрацьованих питань, зокрема, щодо виокремлення вимог до змісту звернення про порушення антикорупційного законодавства, особливостей суб'єктного складу суспільних відносин, яких пов'язано з розглядом такого виду звернень, що свідчить про неабияку актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей елементів сутнісно-процедурної характеристики звернень, предметом яких є суспільні відносини у сфері протидії корупції.

Виклад основного змісту. Не дивлячись на той факт, що окремі категорії досліджуваної проблематики стали предметом наукового пошуку чималої кількості українських науковців та практиків, питання визначення загальної взаємодії застосовуваних у дослідженні понять залишається вивченим недостатньо. У зв'язку із чим, з метою усунення зазначених прогалин, на нашу думку, необхідно розпочати з того, що теоретико-правові основи інституту звернень громадян закріплено положеннями Закону України «Про звернення громадян». Проте, відповідно до ст. 12 вказаного нормативно-правового акту, за наявності спеціального предмету заяви та скарги, порядок їх розгляду встановлюється кримінально-процесуальним, цивільно-процесуальним, трудовим

законодавством, законодавством про захист економічної конкуренції, законами України «Про судочину» та «Про доступ до судових рішень», Кодексом адміністративного судочинства України, законами України «Про запобігання корупції» та «Про виконавче провадження» [6].

Таким чином, видається, у разі подання звернення у вигляді скарги чи заяви, метою яких є належне функціонування системи запобігання корупції в Україні, досягнення якості змісту та порядку застосування превентивних антикорупційних механізмів, правил щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, – його розгляд здійснюється відповідно до положень Закону України «Про запобігання корупції» [5]; у випадку ж подання звернення громадян у вигляді пропозиції (зауваження), предметом якого є вдосконалення антикорупційного законодавства чи рекомендації щодо покращення діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб в сфері запобігання корупції в Україні, застосування превентивних антикорупційних механізмів і тому подібне – розгляд такого виду звернення здійснюється відповідно до положень Закону України «Про звернення громадян» [6].

Слід мати на увазі, що скарги та заяви, предметом яких є функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень (далі – антикорупційне звернення) характеризуються рядом особливостей. Разом із тим, насамперед, слід наголосити на термінології, яку використано Законом України «Про запобігання корупції» для позначення скарг та заяв; з урахуванням того факту, що відповідно до положень Закону України «Про звернення громадян», до заяв відносяться повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності [6, ст. 3].

Отже, відповідно до положень п. 13 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції», до повноважень Національного агентства з питань запобігання корупції віднесено, у тому числі, отримання та розгляд повідомлень та здійснення співпраці з викривачами; згідно п. 6 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про запобігання корупції», серед прав Національного агентства з питань запобігання корупції виокремлено право отримувати заяви фізичних та юридичних осіб про порушення вимог антикорупційного законодавства; п. 6 ч. 2 ст. 13¹ Закону України «Про запобігання корупції» до основних завдань уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції відносить здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, зокрема розгляд повідомлень про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції», у тому числі на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях; ст. 17¹ Закону

України «Про запобігання корупції» до повноважень підрозділу внутрішнього контролю Національного агентства з питань запобігання корупції відносять перевірку інформації, що міститься у зверненнях фізичних або юридичних осіб, засобах масової інформації, інших джерелах, у тому числі отриману через спеціальну телефонну лінію, сторінку в мережі Інтернет тощо; у п. 1 та п. 5 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» закріплено право громадських об'єднань, їх членів або уповноважених представників, а також окремих громадян в діяльності щодо запобігання корупції повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству з питань запобігання корупції, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких було вчинено ці правопорушення або у працівників яких є наявним конфлікт інтересів та вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, які виникають у сфері запобігання корупції; розділом VIII «Захист викривачів» передбачено забезпечення статусу тих осіб, які повідомили про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень антикорупційного законодавства [5].

Таким чином, поглиблений аналіз положень Закону України «Про запобігання корупції», як уявляється, дозволяє стверджувати, що у його положеннях категорії «звернення», «повідомлення», «заява» використовуються як синонімічні, для позначення особливого виду звернень – антикорупційних звернень, до яких висуваються спеціальні вимоги щодо змісту та форми подання, процедури розгляду, суб'єктного складу відносин, яких пов'язано з розглядом антикорупційного звернення.

Видається, антикорупційне звернення є однією із форм участі населення в управлінні державними справами, що реалізується шляхом цілеспрямованого впливу суб'єкта подання звернення на діяльність суб'єктів владних повноважень через детермінування факту вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реального чи потенційного конфлікту інтересів та надання пропозицій щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, які виникають у сфері запобігання корупції.

Крім того, антикорупційне звернення можна віднести до заходів, яких спрямовано на запобігання корупції. Сказане мотивовано тим, що запобігання корупції полягає у недопущенні, завчасному відверненні корупційних правопорушень, скеровуванні діяльності спеціально уповноважених суб'єктів проти будь-яких розпочатих корупційних діянь [3, с. 9; 4, с. 35]. Разом із тим, на думку М.Ю. Бездольного, основною метою заходів, яких спрямовано на запобігання корупції, є зниження рівня корупції в державі та зведення до мінімуму негативних наслідків від корупційних правопорушень [2, с. 54].

Беззаперечно, запобігання корупції спрямовано превентивно забезпечувати суспільство від корупційних правопорушень. Його безпосередньою ціллю є не лише притягнення до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення, а й запобігання виникненню передумов корупції (протиправному зв'язку із приватними особами, матеріальної чи моральної залежності публічного службовця тощо), зменшення латентності корупційних діянь та сприяння виявленню їхніх ознак у поведінці та житті посадовців [1, с. 313–334].

Таким чином, антикорупційні звернення є наслідком діяльності щодо спостереження та перевірки за діяльністю суб'єктів, на яких поширюється антикорупційне законодавство, з метою забезпечення недопущення, відвернення та сприяння виявленню ознак корупції та порушень антикорупційних вимог, заборон, обмежень. При цьому, антикорупційним зверненням притаманний ряд ознак, яких опосередковано їх функціональним призначенням, а саме:

1) метою подання антикорупційного звернення є недопущення, відвернення та сприяння виявленню ознак корупції та порушень антикорупційних вимог, заборон, обмежень;

2) суб'єктом подання антикорупційного звернення є як громадянин України (або особи, які не є громадянами України, однак законно знаходяться на її території, якщо інше не передбачено міжнародними договорами), так і юридичні особи, громадські об'єднання та їх члени;

3) суб'єктом, з діяльністю якого пов'язано подання антикорупційного звернення, є суб'єкти, на яких поширюється дія антикорупційного законодавства;

4) суб'єктом, до якого подано антикорупційне звернення, може бути Національне агентство з питань запобігання корупції, керівництво чи інший представник органу, підприємства, установи чи організації, в яких було вчинено корупційні правопорушення та правопорушення, яких пов'язано з корупцією, а також уповноважені суб'єкти у сфері запобігання корупції;

5) нормативно-правовою основою подання антикорупційних звернень є законодавство у сфері запобігання корупції тощо.

Вбачається, досліджуючи правову природу антикорупційного звернення, необхідно визначити учасників правовідносин, які виникають при цьому. Так, на основі теоретичних досліджень та аналізу положень чинного законодавства видається можливим виокремити декілька груп суб'єктів провадження за антикорупційними зверненнями [10, с. 149–150].

Першу групу складають суб'єкти, які звертаються – це дієздатні громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають на території держави на законних підставах, юридичні особи, громадські об'єднання та їх члени.

При цьому, суб'єкт, що звертається, може набувати спеціального статусу викривача. Зазначимо, що викривачем є фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних

з корупцією правопорушень, інших порушень антикорупційного законодавства, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відомою у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [5].

Тобто, основною якісною ознакою, за якою можливим є набуття спеціального статусу викривача, є присутність причинно-наслідкового зв'язку між наявною інформацією про порушення антикорупційного законодавства та умовами її отримання. Останні мають бути пов'язаними з трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням служби чи навчання, участю у процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходженням служби чи навчання. У протилежному випадку особа не набуває специфічних прав та гарантії, що характеризують статус викривача.

Не можна не сказати, що до особливих прав викривача, що відрізняють його від осіб, які подали заяву чи скаргу щодо порушення антикорупційного законодавства, можна віднести: право на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом прав викривача; право на конфіденційність; право на анонімність, якого виражено у спроможності повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень антикорупційного законодавства без зазначення відомостей про себе; у разі загрози життю і здоров'ю – право на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла або на відмову від таких заходів; право на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката у зв'язку із захистом прав особи як викривача, витрат на судовий збір; право на винагороду у визначених законом випадках; право на звільнення від юридичної відповідальності у визначених законом випадках тощо. Крім того, викривач не несе юридичної відповідальності за повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень, поширення зазначеної у повідомленні інформації, незважаючи на можливе порушення таким повідомленням своїх службових, цивільних, трудових чи інших обов'язків або зобов'язань.

Друга група суб'єктів – це особи, що розглядають антикорупційне звернення. До вказаної групи належать суб'єкти, які розглядають звернення і приймають за ними рішення. Ними є: Національне агентство з питань запобігання корупції; уповноважений підрозділ (уповноважена особа) з питань запобігання та виявлення корупції; керівники чи інші представники органу, підприємства, установи чи організації, в яких потенційно було вчинено антикорупційне правопорушення [5], Національне антикорупційне бюро України [7], Національна поліція [8] і т.д.

До третьої групи можливо віднести суб'єктів, які сприяють розгляду антикорупційного звернен-

ня – особи, що надають інформацію задля прийняття обґрунтованого рішення. Особливістю вказаної групи суб'єктів є те, що їх компетенція реалізується на стадії розгляду звернення [9, с. 123].

Останню групу складають представники, тобто особи, які є правомочними подавати антикорупційне звернення в інтересах громадянина. Особливість такого виду учасників провадження за антикорупційними зверненнями полягає у тому, що їх компетенція реалізується на стадії подання звернення. До вказаної групи суб'єктів можна віднести: адвокатів, законних представників неповнолітніх та недієздатних осіб, трудові колективи, правозахисні організації, інших уповноважених осіб.

Щодо стосується способу подання антикорупційного звернення, то його може бути подано декількома способами: а) надіслано поштою; б) особисто висловлено чи доставлено; в) передано через представника, повноваження якого оформлено відповідно до законодавства; г) надіслано з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку.

Необхідно зазначити, що спосіб подання викривачем заяви у вигляді повідомлення обирається ним самостійно із таких можливих варіацій:

1) через внутрішні канали, які є способом захищеного та анонімного повідомлення інформації, що повідомляється викривачем керівнику або уповноваженому підрозділу (особі) органу або юридичної особи, у яких викривач працює, проходить службу чи навчання або на замовлення яких виконує роботу;

2) через регулярні канали, які є способом захищеного та анонімного повідомлення інформації викривачем Національному агентству з питань запобігання корупції, іншому суб'єкту владних повноважень, до компетенції якого належить розгляд та прийняття рішень з питань, щодо яких розкривається відповідна інформація. Слід вказати, що регулярні канали обов'язково створюються спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, органами досудового розслідування, органами, відповідальними за здійснення контролю за дотриманням законів у відповідних сферах, іншими державними органами, установами, організаціями;

3) через зовнішні канали, які є способом повідомлення інформації викривачем через фізичних чи юридичних осіб, у тому числі, через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки тощо [5].

Слід наголосити на тому, що будь-яке антикорупційне звернення розглядається в порядку, передбаченому Законом України «Про запобігання корупції». Разом із тим, процедура розгляду антикорупційного звернення різниться в залежності від ряду критеріїв, наприклад: виду звернення, суб'єкта подання, суб'єкта, до якого подано звернення, форми подання звернення, порядку розгляду тощо. Варто зазначити, що специфікою процедури розгляду антикорупційних звернень є наявність стадії проведення попередньої перевірки щодо змісту звернень та стадії проведення внутрішньої (службової) перевірки, за необхідності.

При цьому, стадія попередньої перевірки наявна стосовно заяв, яких подано викривачем через регулярні або внутрішні канали, та має бути реалізованою у строк, не більше десяти робочих днів. За результатами попередньої перевірки службова особа, відповідальна за її проведення, приймає одне з таких рішень: призначити проведення внутрішньої (службової) перевірки або розслідування інформації у разі підтвердження фактів, викладених у повідомленні, або необхідності подальшого з'ясування їх достовірності; передати матеріали до органу досудового розслідування у разі встановлення ознак кримінального правопорушення або до інших органів, уповноважених реагувати на виявлені правопорушення в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України; закрити провадження у разі не підтвердження фактів, викладених у повідомленні [5].

Стадія внутрішньої (службової) перевірки характеризується тим, що наслідком її застосування є прийняття службовою особою, яка відповідальна за її проведення, одного з таких рішень: передати матеріали до органу досудового розслідування у разі встановлення ознак кримінального правопорушення або до інших органів, уповноважених реагувати на виявлені правопорушення; про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні законодавства, інформацію стосовно яких повідомлено (у межах компетенції), про усунення виявлених порушень, причин та умов вчинення правопорушення, спричинених ними наслідків, а також про здійснення заходів щодо відновлення прав і законних інтересів осіб та відшкодування збитків, шкоди, завданої фізичним та юридичним особам внаслідок допущених порушень.

Висновки. У рамках активізації процесів формування якісного публічного адміністрування, які

відбуваються в Україні, перед Україною постає дуже широкий об'єм питань, які потрібно вирішити. Свідченням того, що наша держава є дійсно сильною, сучасною та має стимул до нових змін – є визнання своїх недоліків та сфер, які потребують вдосконалення чи регулювання.

Видається, корупція є системним негативним явищем, яке набуло нових якостей у сучасному суспільстві, перетворившись на одну з найгостріших проблем якості публічного адміністрування. При цьому, на теперішній час діяльність щодо протидії корупції в Україні здійснюється одночасно за допомогою запобігання корупційним діянням та виявлення корупційних ризиків шляхом застосування різних за змістом способів, серед яких – залучення громадськості до виявлення можливих фактів корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, які, крім іншого, мають право подавати звернення про порушення антикорупційного законодавства до уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Разом із тим, однією із форм участі населення в управлінні державними справами, яка реалізується шляхом цілеспрямованого впливу суб'єкта подання звернення на діяльність суб'єктів владних повноважень, є антикорупційне звернення громадян. Такий вплив має прояв через детермінування факту вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реального чи потенційного конфлікту інтересів та надання пропозицій щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, які виникають у сфері запобігання корупції. А отже, важливість специфіки антикорупційних звернень, до яких висуваються спеціальні вимоги щодо змісту та процедури розгляду, опосередковує потребу здійснення подальших досліджень вказаної проблематики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адміністративне право України: підручник / Галуцько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. 2-ге вид. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС. 2019. 518 с.
2. Бездольний М.Ю. Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо протидії корупції : дис... канд. юрид. наук. Харків, 2009. 197 с.
3. Дьомін І.А. Адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції міліцією України : автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2011. 18 с.
4. Онишук О.О. Концептуальні засади запобігання та протидії корупції в Україні. *Адвокат*. 2010. № 9. С. 35–37.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 3186.
6. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
7. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
8. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2075.
9. Стеценко С.Г. Адміністративне право України. Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2007. 624 с.
10. Цимбалюк В.І., Кісілевич К.О. Звернення громадян як важлива складова захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Молодий вчений*. № 5.1 (45.1). 2017. С. 149–153.